

عقلا نین فرهنگى

شورای عالی کتابخانه و اسناد

معاونت فرهنگى

سرشناسه : طاهری پور، احمد رضا، ۱۳۴۲ -
 عنوان و نام پدیدآور : عقلانیت فرهنگی / نویسنده احمد رضا طاهری پور .
 مشخصات نشر : تهران : شورای سیاستگذاری ائمه جمعه، معاونت فرهنگی،
 ۱۳۹۱.
 مشخصات ظاهری : ۳۲۰ ص.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۵۰۰۴-۲۰-۵
 وضعیت فهرست نویسی : فیفا
 موضوع : عقل گرایی (اسلام)
 شلایه افزوده : شورای سیاستگذاری ائمه جمعه، معاونت فرهنگی
 رده بندی کنگره : ۱۳۹۱ ۷۲/۲/۲۳۹۷ BP
 رده بندی دیویی : ۳۹۷/۴۸۱
 شماره کتابشناسی ملی : ۳۰۹۷۴۳۹

عنوان کتاب: عقلانیت فرهنگی

نویسنده: احمد رضا طاهری پور

ناشر: معاونت فرهنگی شورای سیاستگذاری ائمه جمعه

ویراستار و صفحه آرا: محمد جواد حسین پور

نوبت چاپ: اول، سال ۱۳۹۱

شمارگان: ۱۵۰۰

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: واژه پرداز اندیشه

تلفن: ۰۲۱ ۷۷۱۴۵۰۶۱-۳

قیمت: اهدائی

نشانی: تهران، خیابان جمهوری اسلامی، خیابان شهید کشور دوست،

کوچه عطارد، پلاک ۴

صندوق پستی: ۱۳۱۶۵/۱۴۱

تلفن: ۷۷۶۸۰۳۴۴

فهرست مطالب

مقدمه‌ی ناشر.....	۷
مقدمه‌ی مؤلف.....	۸
فصل اول: فرهنگ عقلانیت در سنت تعلیم و تربیت اسلامی.....	۱۳
مفاهیم و کلیات.....	۱۴
فرهنگ.....	۱۴
ویژگی‌های فرهنگ.....	۱۵
عقلانیت و تعلیم و تربیت.....	۱۹
عقلانیت.....	۲۱
فرهنگ عقلانیت.....	۲۶
عقلانیت فرهنگی.....	۳۱
عقلانیت در فرهنگ و تعلیم و تربیت اسلامی.....	۳۳
فرهنگ دینی و عقلانیت.....	۳۳
کارنامه‌ی عقلانیت در فرهنگ اسلامی.....	۳۴
عقلانیت، معارف اسلامی و ظهور و زوال تمدن اسلامی.....	۵۵

فصل دوم: عقلانیت فرهنگی و نظامات اجتماعی اسلام..... ۶۹

ویژگی‌ها و شاخص‌های عقل و عقلانیت فرهنگی اسلام..... ۷۱

نسبت عقل و دین..... ۷۶

عقلانیت و توسعه‌ی فرهنگی نظام اجتماعی اسلام..... ۸۱

خاتمیت دین و اجتهاد..... ۸۲

نیازهای انسانی زندگی..... ۹۳

مقتضیات زمان و مکان زندگی..... ۹۷

تساهل و تسامح (رفق و مدارا)..... ۱۱۹

۱. آزادی عقیده و آزادی دین..... ۱۲۶

۲. شورا و مشارکت مردم..... ۱۲۹

۳. دانش مسلمین و جهان وطنی اسلامی..... ۱۳۱

۴. اهتمام اسلام به محتوای عقلی زندگی و نفی صورت‌گرایی..... ۱۳۴

۵. تساهل و تسامح و حدود الهی زندگی..... ۱۳۶

نیازهای ثابت انسانی و اجتماعی..... ۱۳۸

مؤلفه‌های تقویمی عقلانیت فرهنگی اسلامی..... ۱۴۸

۱. معنویت توحیدی..... ۱۴۸

۲. عدالت اجتماعی..... ۱۵۲

۳. مسؤولیت (حق و تکلیف)..... ۱۶۱

۴. آزادی و کرامت انسانی..... ۱۷۰

۵. تعلیم و تربیت..... ۱۷۴

فصل سوم: نهاد نماز جمعه، حکومت دینی و عقلانیت فرهنگی..... ۱۸۱

عقلانیت فرهنگی حکومت دینی و منطق نیازهای انسانی..... ۱۸۳

حکومت دینی و تضاد فرهنگ و سیاست..... ۱۸۶

حکومت دینی و مؤلفه‌های عقلانیت فرهنگی.....	۱۹۵
۱. شاخص‌های عقل و عقلانیت فرهنگی.....	۱۹۶
۲. مؤلفه‌های تقویمی عقلانیت فرهنگی در اسلام.....	۲۰۵
۳. نهادهای همبسته با نظامات اجتماعی.....	۲۰۷
رفتارشناسی حکومت دینی و عقلانیت فرهنگی.....	۲۰۸
نظام ارزشی - هنجاری رسمی.....	۲۱۰
هویت فرهنگی.....	۲۱۳
سبک زندگی.....	۲۱۶
فرهنگ سیاسی و سبک زندگی.....	۲۱۹
۱. شؤونات اسلامی زندگی.....	۲۲۵
۲. معروف و منکر.....	۲۲۵
۳. تکلیف.....	۲۲۶
۴. انقلاب و ضدانقلاب، مقدس و نامقدس.....	۲۲۷
۵. حق و باطل، دوست و دشمن.....	۲۲۷
تکالیف و حقوق شهروندی.....	۲۲۹
نظام اجتماعی و سیاسی مردم‌سالاری.....	۲۳۷
فصل چهارم: نماز جمعه و مدیریت فرهنگی حکومت دینی.....	۲۴۳
چالش میان بُعد حکومتی و حیثیت فراحکومتی نماز جمعه.....	۲۴۴
مدیریت فرهنگی نهاد نماز جمعه.....	۲۴۹
نهاد نماز جمعه، ارتباطات و مخاطب‌شناسی.....	۲۶۱
ضرورت هم‌زمانی و هم‌زمانی امام‌جمعه با زمانه و زبان مردم.....	۲۶۴
فرهنگ عمومی و سلامت اخلاق اجتماعی.....	۲۶۹
فرهنگ نخبگان.....	۲۷۳

مخاطبان خاص و موضوعات ویژه.....	۲۷۸
۱. جوانان و مدیریت فرهنگی.....	۲۸۰
۲. مسأله‌ی فرهنگی محیط زیست.....	۲۸۲
مدیریت فرهنگی سیاست و اقتصاد.....	۲۸۴
هویت و سبک‌های زندگی.....	۲۸۷
مدیریت فرهنگی تضادها و تراحمات اجتماعی.....	۲۹۳
۱. تضاد هویتی سنت و تجدد.....	۲۹۴
۲. سهولت و سباحت و مدیریت فرهنگی.....	۲۹۸
۳. تراحمات اجتماعی و اولویتهای ترجیحی.....	۳۰۱
صنعت فرهنگ.....	۳۰۳
مدیریت مشارکتی.....	۳۰۶
نکته‌ها:.....	۳۱۰

مقدمه‌ی ناشر

معنویت عرفانی و عقلانیت فرهنگی

عصاره‌ی آموزه‌های دینی در ادیان آسمانی بر دو اصل استوار است:

الف: معنویت.

ب: عقلانیت.

پیامبران الهی برای انسان‌سازی در پرتو وحی مبعوث شدند و لکن هم زمان به پرورش نیروی عقل و خرد و کشف گنجینه نهفته در وجود بشر نیز اهتمام ورزیدند (و يُثِيرُوا لَهُمْ دَفَاتِنَ الْعُقُولِ).^۱

دیانت و معنویت در بستر خردمندی و عقلانیت بالنده می‌شود و رشد می‌کند. از این رو به همان اندازه که از لابی‌گری و (تهتک) و اباحی‌گری مذمت شده است، (تحجّر) و جمود اندیشی نیز مورد نکوهش قرار گرفته است. دین‌بین اسلام آمده است که حوزه‌ی دل و جان آدمی را با نورافکن معنویت روشن سازد و حوزه‌ی اندیشه و فکر او را با نیروی عقل و خرد بارور سازد. عقل و عقلانیت بدون معنویت رفیق نیمه راه است آن‌گونه که معنویت بدون خردمندی و عقلانیت اتر و ناتمام می‌باشد. تار و پود آموزه‌های فرهنگی با عقلانیت تنیده شده است. آنچه در پیش روی دارید حاصل پژوهش فاضل اندیشمند دکتر احمد طاهری پور است که با نگاهی نو این موضوع را کاویده و تلاش ایشان بر آن بوده است که با رویکرد اندیشه شهید والا مقام علامه مطهری این بحث را دنبال کند. سعی ایشان مشکور باد و راه شهید مطهری پررورو.

مقدمه‌ی مؤلف

عنوان این کتاب «عقلانیت فرهنگی» است و چنان که از آن بر می آید، صراحتاً و ضمناً به موضوعات اساسی چندی خواهد پرداخت.

این کتاب صراحتاً به موضوعاتی مانند عقلانیت فرهنگ و نهاد نمازجمعه در چهارچوب فرهنگ و تعلیم و تربیت اسلامی با رویکرد اندیشه شهید مطهری می پردازد، اما ضمناً و متناسب با مبحث عقلانیت فرهنگی، به موضوعاتی از قبیل عقلانیت، فرهنگ، فرهنگ عقلانیت در تعلیم و تربیت اسلامی، عقلانیت دینی، عقلانیت فرهنگی در تمدن اسلام و جز آن پرداخته است.

رویکرد این نوشتار؛ عقلانیت فرهنگی، تعلیم و تربیت اسلامی و نهاد نمازجمعه، به طور کلی از نوعی صبغه‌ی غالب جامعه شناختی برخوردار است که می توان آن را نوعی جامعه شناسی فرهنگی - دینی عقلانیت و روند عقلانیت در مناسبات اجتماعی حکومت دینی دانست که به طور عمده بر حوزه‌های عقیدتی، حقوقی، اخلاقی و سیاسی تأکید می کند. و البته از آنجا که کتاب به آسیب شناسی عقلانیت و مختصات آن نیز توجه ویژه دارد، رفتارشناسی حکومت دینی و نهاد نمازجمعه را از

این حیث بررسی می‌کند و از این جهت در مرتبه‌ی دوم ضمناً و تلویحاً درآمدی بر روانشناسی فرهنگی عقلانیت و الزامات رفتاری آن در سطح حکومت و مردم و نهاد نماز جمعه نیز می‌باشد.

مسئله‌ی اصلی این کتاب در بُعد آسیب‌شناختی آن به طور کلی و نه به طور مصداقی و موردی توجه به اصل نابسامانی‌های تعلیم و تربیت فرهنگی در عرصه‌ی عمومی و عملی زندگی مردم، اصل انحرافات و آسیب‌های اجتماعی، تناقضات عقیدتی، حقوقی، اخلاقی، سیاسی و اقتصادی در برنامه‌های حکومتی است که از دیدگاه مؤلف کتاب، ریشه در تعارضات و تزاجمات در سیاست‌گذاری‌های فرهنگی حکومتی و در سبک و سیاق بی‌ثبات مدیریت فرهنگی جامعه در سال‌های سه دهه حاکمیت دینی و انقلاب اسلامی در ایران دارد. فقدان مرجع و یا مراجع فرهنگی تصمیم‌ساز و تعیین‌کننده و نیز فقدان راه‌برد، چشم‌انداز نظام فرهنگی پایدار جامع و عقلانیت محور با مبانی، اصول، روش‌ها و راه کارهای مشخص و توافق شده در سطح حاکمیت و نخبگان روحانی و غیر روحانی حکومت دینی در سیاست‌ها و مدیریت فرهنگی، باعث شد تا بسط فرهنگ عقلانیت دینی اسلام و توسعه‌ی فرهنگ عقلانیت تعلیم و تربیت اسلامی روی ندهد و آثار ظریف‌های عقلانی تعلیم و تربیت اسلامی در ذهن و زبان و شناخت و رفتار حاکمیت، نخبگان روحانیت و مردم به منصفه‌ی ظهور نرسد.

تقابل فرهنگی و حتی تضاد فرهنگی واضح و آشکار سیاست‌های فرهنگی دولت‌های دهه‌ی دوم و سوم انقلاب اسلامی، یعنی دولت‌های سازندگی، اصلاحات و عدالت در حکومت دینی ایران را نسبت به مسأله‌ی عقلانیت فرهنگی تفصیلاً و اجمالاً، سلباً و ایجاباً و با تمام قوای نسبی روی در روی هم قرار داده است. تقابل و چالشی که هم

اکنون بیش از هر زمان دیگر بروز و ظهور کرده است که به طور آشکار بر فرضیه و ادعای این تحقیق، یعنی بر فقدان طرح عقلانی جامع و پایدار توسعه‌ی فرهنگی در انقلاب و حکومتی که در اواخر قرن بیستم جهان معاصر به عنوان انقلابی فرهنگی، دینی و جهانی به‌یادگار گشت، دلالت می‌کند.

با رویکردی علمی - معلولی و کل‌نگر، می‌توان اظهار داشت که به دنبال منازعات نافرجام بر سر طرح جامع فرهنگ و زندگی فرهنگی اسلامی و عدم وفاق کارآمد بر روی راهبرد عقلانی سلامت و تعالی فرهنگی در حکومت دینی؛ عقلانیت، عقلانیت دینی، عقلانیت فرهنگی دین اسلام و تعلیم و تربیت اسلامی در جامعه‌ی ایرانی دچار آسیب و تنزل شد و نهاده‌ها نشان مختصات فرهنگ عقلانیت و عقلانیت فرهنگی و دینی در زمینه‌ی سلبی اختلافات و مشاجرات گسترده بر سر چیستی فرهنگ، مبانی عقلانیت دینی و اصول فرهنگی تعلیم و تربیت اسلامی، اسباب سیر نزولی منحنی عقلانیت و عقلانیت دینی فرهنگ اسلامی؛ در سطح حاکمیت و مردم را فراهم آورد. دقیقاً و به الزام منطقی همین زمینه‌ی سلبی فرهنگ عقلانیت و تنزل و رکود عقلانیت دینی و فرهنگی، امکان هرگونه فضای مثبت تعاملی برای هم‌اندیشی و هم‌افزایی فرهنگی و عقلانی در میان نخبگان دینی و مراجع فرهنگی را منتفی می‌ساخت.

بنابراین و با توجه به اهمیت زیر بنایی مباحث نظری مربوط به چیستی فرهنگ عقلانیت در تعلیم و تربیت اسلامی و با توجه به این که عقلانیت فرهنگی و رفتار عقلانی فرهنگی در بستر فرهنگ عقلانیت صورت بندی می‌یابد، کتاب سعی کرده است تا با اهتمام به طرح مباحث مربوط به فرهنگ عقلانیت و عقلانیت فرهنگی در فصول اول و دوم کتاب که به دلیل اهمیت ویژه تا نیمی از کتاب را در بر می‌گیرد، با

درگیرکردن ذهن مخاطب، هم از سویی بر ضرورت شناخت فرهنگی جامعه و آشنایی با مبانی معرفتی و اجتماعی عقلانیت فرهنگی تاکید کند و هم زمینه‌ی استدلالی و تفصیلی ضرورت عطف توجه نهاد نمازجمعه به فرهنگ عقلانیت و عقلانیت فرهنگی به صورت راهبردی و اولویت تعلیمی - تربیتی نهاد فرهنگی نمازجمعه فراهم گردد.

در طرح این مباحث سعی شده است تا حتی‌الامکان بیشترین استفاده از آثار استاد شهید مطهری، به عنوان مبنای فکری نظام فرهنگی انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی گردد و از این طریق بر ضرورت هم صدایی فرهنگی نهاد نمازجمعه و امامان جمعه با رویکرد فرهنگی و با صدای خردگرایی استاد مطهری جهت برون رفت از منازعات و مشاجرات فرهنگی و امکان دست یابی و نیل و تقرب به طرح جامع پایدار عقلانیت فرهنگی مبتنی بر مبانی و اصول حکمت و تعلیم و تربیت اسلامی تاکید مضاعف گردد.

کتاب پیش روی در یک مقدمه و چهار فصل تنظیم شده است.

فصل نخست ناظر به فرهنگ عقلانیت و عقلانیت دینی و بررسی فرهنگی - دینی و کشف علت‌العلل ظهور و سقوط تمدن اسلامی است.

فصل دوم ناظر به عقلانیت فرهنگی در اسلام و یا به تعبیری ناظر بر ظهورات رفتاری عقلانیت فرهنگی در مناسبات اجتماعی است.

فصل سوم با تأکید بر جایگاه نهاد نماز جمعه در ساختار حاکمیت دینی به عقلانیت فرهنگی، روحانیت و حکومت دینی و یا رفتارشناسی حکومت دینی در حوزه‌ی عقلانیت فرهنگی پرداخته است.

و فصل چهارم کتاب به مبحث نهاد نماز جمعه و عقلانیت فرهنگی می‌پردازد

و در آن به بررسی و نقد آسیب‌شناختی نقش و جایگاه و رسالت نهاد نماز جمعه به عنوان نهادی فرهنگی و تعلیمی - تربیتی و فراحکومتی نسبت به فرهنگ عقلانیت، توسعه‌ی عقلانیت فرهنگی، روند مدیریت فرهنگی در حکومت دینی و انقلاب اسلامی، به مثابه‌ی انقلابی فرهنگی توجه شده است.

احمد رضا طاهری پور